

348 J. V. SNELLMAN – A. F. BORENIUS 4.XII 1874 HUB, SLS 381

Heders Bror!

Sedan Du gått i går qväll, besinnade jag mitt misstag. Min skuld i Sp⟨ar⟩ B⟨anke⟩n är 450 R⟨ube⟩l = m⟨ar⟩k 1 800 – Räntan m⟨ar⟩k 108 – Haf icke annat besvär, än att stoppa ett *stycke* 12 m⟨ar⟩k i ett kuvert, hvartill här postmärke.

Ännu tack för tjensten och än mera för Ditt glädjande besök.

10

Vän o⟨ch⟩ broder

J. V. S:n

H:frs d. 4/12 74.

349 GREFVE BERG HUB, JVS handskriftssamling

20

Underrättelsen om grefve Berg's död har af lätt insedda skäl här i landet väckt erinran om det förflutna. Förunderligt nog synes, att döma af tidningarnas språk, en omstämning i opinionen hafva försiggått på den korrta tiden af tie år, sedan grefve Berg lemnade platsen såsom landets generalguvernör.

Att bedömandet öfver den utmärkte mannens verksamhet på denna plats röjer mycken osäkerhet, kan deremot icke väcka någon förundran. Framtiden är det förbehållet, att bringa ljus i dåvarande förhållanden, till hvilka man utan tvifvel ofta skall återkomma. Ty då lades grunden till mycket, som senare utvecklat sig – öfverhufvud, så vidt jag förstår, till fäderneslandets bästa.

30

Icke derföre, att jag skulle anse nedanstående meddelanden i ämnet hafva något historiskt värde, utan emedan de dock kunna lemna forskare en anledning att undersöka, deras sanningsenlighet, öfverlemnar jag dem åt offentligheten. Jag gör det så mycket hellre, som de innebära en ledning till rättvisa åt död mans minne.

Personligen har jag icke att tacka grefve Berg för annat, än ett hyggligt bemötande; och jag är öfvertygad, att jag under hans regime icke skulle erhållit någon befordran från profession vid universitetet – en befordran, som jag också aldrig önskat mig, än mindre eftersträfvat.

40

Då jag utnämndes till professor, vistades grefven i Petersburg. Meddelandet om utnämningen kom på vanlig väg från kansler till Konsistorium. Men Statssekreteriatets skrifvelse, på grund af hvilken Kejs⟨erliga⟩ Senaten utfärdar fullmakten dröjde ännu nära //N. B.// tre månader. Grefven ville sjelf medföra den, för att säga mig, att han utverkat utnämningen. Så förhöll det sig just icke. Men säkert är, att han kunnat hindra densamma, om han så velat. Man har berättat mig, att välvilliga personer, varnat honom för min riksfarlighet, men att han tröstat dem med försäkran, att han nog skulle omvända mig. Om så var, hade vi ömsesidigt våra planer in petto. Efter detta första sammanträffande var jag ofta kallad till grefven, för att få upplysning om: »*was wir gethan haben*» och »*was wir thun werden*», stundom med afseende på min publicistiska verksamhet, men också utan all hänsyn dertill, endast för att höra och svara. Grefven talade som bekant helst sjelf. Att han talade väl och med stor insigt, behöfver icke sägas. Men

50

hvar och en, som med honom samtalat, vet också, att han kände den stora konsten att höra. Och mycket talrika äro de, som hade tillfälle göra denna erfarenhet. Ty han sökte underrättelser hos alla och om allt. Med oföränderligt lätt lynne svarade han på oppositioner och mottog yttranden t. o. m. om hans egen ställning i landet och till allmänna opinionen utan något tecken till ovilja. Han sade ofta: »Jag respekterar er åsigt, men ni bör också respektera min.»

Grefve Berg's förtjenster om Finland kunna omtalas på några få rader, men dessa innehållsrika:

10 Landtdagarnes återställande, ordnandet af tullförhållandena till kejsardömet, myntreformen, folkskolorna, kronoskogarnes vård, den första jernvägen i landet – allt detta har tillkommit under hans kraftiga medverkan. Att så förhåller sig, detta anser jag vara obestridlig sanning. Det mått, i hvilket han deltagit i hvarje af dessa angelägenheters främjande, skall framtiden närmare upplysa. Data för de första officiella kunngöranden i dem alla tillhöra perioden för hans förvaltning af generalguvernörsemetet.

Många tusental Finnar skola också med mig prisa grefve Berg derföre, att han erkände orättvisan af de förhållanden, som utestängde landets Finska befolkning från den allmänna menckliga bildningen.

20 Nådiga befallningen till Senaten att förbereda landtdagsfrågorna ||emanerade »på generalguvernörens underdåniga framställning».|| Jag vill anföra ett par hans yttranden i ämnet.

När numera biskop Schauman höll sitt bekanta, anslående festtal, för hvilket Rein's blyga yrkande i samma syfte, i det tryckta programmet för dagen, föll i skugga och glömska, infördes talet i alla landets tidningar. Ett par veckor senare aftryckte jag det samma i Litteraturbladet. Men det utströks. Jag kallades till grefven. Han visade mig ett telegram från Petersburg, hvarigenom allt vidare ordnade i ämnet förbjöds. Sjelf sade han: »saken är mig icke ny. Hvarhelst jag rest i Finland har man för mig framställt nödvändigheten af en landtdag. Men man bör icke skrika derom på torgen. Ser ni: i Liffland hafva vi landtdagar. Men om dem talar ingen menniska. Det är sålunda vi fått behålla dem.» (Till detta slående exempel återkom grefven ofta och gerna) – När sedan ofvannämnda befallning till Senaten offentliggjordes, förbjödos alla tidningar att kommentera densamma. Jag remonstrerade – mina skäl kunna vara likgiltiga. Grefven förnyade sitt yrkande på tystnad. Han tillade: *Sonst verderben sie mir mein Werk.*»

40 Vigten af Förordningen angående handelsrelationerna mellan Ryssland och Finland inses icke af den större allmänheten. Införseltullen ger nära hälften af vår statsinkomst. Den utgår förnämligast å spirituosa, viner och kolonialvaror. Skulle dessa få tullfritt införas från Ryssland, skulle Petersburg blifva stapelplatsen för hela vår import af desamma. Med andra ord: vår finansförvaltning vore ruinerad och med den vår sjelfstyrelse. Om ryskt bränvin icke vore till införsel förbjudet, vore vår bränvinsbeskattning utstruken. Tull på rysk tobak gör äfven beskattning af denna artikel från utlandet möjlig. Det är blott illa, att den icke kan ställas högre. Baron v. Haartman har stor förtjenst af att ||under svåra tider|| hafva skyddat dessa för oss så viktiga intressen –

50 ehuru medlen dertill ännu icke tåla omtalas. Genom förordningen 1859 ställdes saken på klar fot och i öppen dager. Lättnaderna för export till Ryssland af våra manufakturalster komma härtill.

Såväl af denna affärs ordnande som af de inledande stegen till myntreformen har väl d(å)v(arande) finanschefen Langenskiöld äran – och med rätta. Men sjelf beskref han gerna och med sin oförlikneliga

talang det stöd grefve Berg deri skänkte honom. T. ex. dennes hos grefve Nesselrode¹ hållna tal för myntreformen var ett mästarstycke af finesse, som dock troligen intet förlorade genom att recolas af baron Langenskiöld,

Det nyss sagda torde nog samt visa, att jag ur bästa källa hemtat kännedom om grefve Berg's medverkan i sistanförda båda angelägenheter. Det är gifvet, att en generalguvernör, om äfven ett snille, icke kan hafva initiativet i förhållanden, som för honom måste vara fremmande. Men det är lyckligt, om han förmår bedöma, hvad som förtjenar hans understöd, och om han eger insigt och talang att föra det till en god utgång. 10

Myntreformen genomfördes slutligen *emot* dåvarande generalguvernörens vilja. Under grefvens tid skulle väl sådant icke hafva kunnat ske. Men troligen skulle saken varit afgjord snarare, om den fått stanna i första händer.

Forstväsendet i landet blef rätt baron Langenskiölds skötebarn. Sjelf vandrade han genom skogarne på Lappmarksgränsen, för att vinna öfvertygelse om frågans finansiella sida. Men att grefve Berg var icke mindre ifrig för saken, torde ännu hos många vara i godt minne. — ||Han inkallade en sin namne, direktor för institutet i Tharand i Sachsen, för bese våra skogar och afgifva utlåtande.|| Emedan dock denna angelägenhet rörde endast oss sjelfva, var hans medverkan häri icke påkallad i lika grad som i de ofvan nämnda. 20

Befallningen att inrätta folkskolor tillhörde dem, hvilka Hans Majestät vid sitt första besök i Helsingfors såsom Kejsare, sjelf presiderande i Senaten, meddelade densamma. För genomförandet af denna befallning hann grefve Berg endast deltaga i anordningarne för Seminariets inrättande. Förhållandet synes dock varit, att hans första ifver i följd af, ännu outredda inflytanden något afvalnade. Åtminstone skall man ingifvit honom misstroende 2 mot pastor Cygnæus såsom företagets ledare, på hvilken jag hade haft nöjet fästa hans uppmärksamhet. Han upphörde dock icke att främja den goda saken. 30

Att grefven var fader till Tavastehus jernvägen kan med rätta sägas, om också dess anläggande före hans hitkomst hade utgjort föremål för diverse planer. Dess dyrhet genom de dubbla spåren, stationen midti staden, någon lyx i stationshusen o. s. v. har väl lagts honom till last. Men om det numera lönade mödan, torde frågan härom tåla en närmare utredning. Att han kom hit full af jernvägsplaner, hörde man redan på förhand. ||Han hade såsom furst Paskievitsch adjoint i Polen verkat för samma sak.|| Banan till Petersburg var hans fasta beslut, om honom blott gifvits tid att sätta frågan i gång. Den tiden skrämde miljonerna mången hos oss; men grefven var redan förtrogen med de sex nollorna; och hans öfvertygelse om nödvändigheten af jernvägar för hvarje lands materiella och andliga utveckling var lika orubblig, som hans sakkännedom i dessa frågor var stor och hans värtalighet lysande i framställningen af desamma. 40

Det deltagande grefven visade för Finskan var en upplyst mans. Han samlade hos sig några Finskans vänner, med Lönnrot i spetsen, för att få veta, hvad som borde och kunde i saken tillgöras. Han skulle velat låta öfversätta lagkommissionens arbete. Men detta afstyrktes, och man stannade vid en ny lagöfversättning, med införande af tillkomna lagförändringar, för hvilket arbete han utverkade ett statsanslag af 50

¹ Inflytelserik, troligen såsom ledamot i riksrådet, ehuru dåmera icke minister.

//N. B.// tjugotusen mark. På den tiden fruktade man för inblandning ofvanifrån i Finska Litteratursällskapets angelägenheter, och grefven syntes förvånad öfver den ljumhet, med hvilken frågan om permanent statsanslag för sällskapet upptogs. Hinder torde också hafva mött. Ty sällskapet erhöll 1 200 mark årligen ur Hans Majestäts Finska handkassa, hvilken gåfva städse med skyldig tacksamhet mottagits såsom ett glädjande tecken af Hans Majestäts bevågenhet för sällskapets sträfvan.

10 En anekdot må tilläggas såsom bevis för den ringa ceremoni, hvarmed grefve Berg skötte affärerna. Det beryktade förordnande, genom hvilket, nästan allt Finskt tryck var förbjudet utan speciellt tillstånd af generalguvernören, qvarstod, ehuru efter 1856 censuren i öfrigt mildrats. Jag tog mig friheten besöka grefven, men olämpligt nog samma dag han skulle anträda en resa till Petersburg. Förrummet var fullt af väntande personer, medan några funktionärer aflöste hvarandra i enskilda företräden. När grefven kom ut, ursäktande att han icke vidare kunde mottaga någon, vände han sig äfven till mig med fråga, om jag hade något ärende och om det var vidlyftigt. På mitt svar förde han mig inom gardinerna i en fönsternisch. Efter några få ord sade han:

20 »Gut, gut! geben sie dem A<ntell> eine Nota». Jag lemnade »Noten» till kanslichefen, som skulle medfölja på resan, väl vetande, att den kom i god hand. När grefven återvände medförde han förordnandets upphäfvande, hvarigenom alltså i Finland Finskt tryck gjordes lika berättigadt med det Svenska – och med allt annat Mesopotamiskt dessutom.

Min mening är icke att skriva en panegyrik, men icke heller en kritik. ||Jemmättet fordrar dock ett par tillägg i sistnämnda syftning.|| Baron v. Haartman afgick 1858. Att hans sparsama och försigtiga förvaltning icke kunde stå tillsamman med grefve Berg's företagsamhet, synes varit sjelfallet.

30 //Ny rad// Baron Langenskiölds tid var beklagligen korrt. Att den var väl använd åtminstone antydes redan af det anförda, äfvensom att han var den man, hvilken lämpade sig för en generalguvernör af grefve Bergs lynne. Obestridligt är dock, att statsutgifterna under denna period hade en tendens att raskt tilltaga; och statsskulden vexte. Huru framtiden skulle gestalta sig, kan ingen säga; men antagas kan, att grefven svårligen skulle haft trefnad vid en på förknappning ställd statsförvaltning ||samt att å andra sidan baron Langenskiöld icke skulle gått utöfver vissa gränser.|| Onämndt bör dock icke lemnas, att samtidigt Amortissementsfonden bildades i hvilken statsverket nu har

40 en tillgång om 8 miljoner.

Hos allmänheten torde för det mesta censuren hafva skadat grefve Berg's popularitet. Icke derföre, att icke censuren var strängare före hans tid. Men fordringarne på frihet voro nu större, och man kände, att grefven personligen ingrep i censuren. Det har lyckligtvis kommit derhän, att denna sträng blifvit den ömtåligaste i landet. Grefven sade härom: »jag kan icke i Petersburg möta rapporter om, hvad era tidningar innehållit; ni känner icke er egen ställning; jag skyddar er genom att hindra obetänkta utfall». På denna tid började vissa Ryska blads hätska insinuationer angående Finska förhållanden. Men de

50 tystnade plötsligt. Det sades, att numera de Ryska tidningarne måste ignorera Finlands tillvaro. Efter grefve Berg's afgang erkände man i Petersburg den inträdda förändringen. Såsom furst Menschikoff hade han sagt: det är jag, som har att inför Monarken ansvara för Finland. Ingen annan har att skaffa dermed. Och hans ord gällde,

I Januariutskottets tillkomst hade grefven ingen del. Historien derom

torde kunna sammanfattas i följande: den stora reformen i Ryssland, lifegenskapens upphäfvande, förestod, närmaste framtid var derföre oviss; oroligheterna i Polen hade utbrutit, under det en för detta land afsedd reform till något slags sjelfstyrelse ännu diskuterades. Under dessa förhållanden kunde landtdag i Finland ännu icke medgifvas; men något skulle göras, som i väntan på densamma kunde tillfredsställa sinnena. Förslagens upphofsmän fruktade, att genom grefvens deltagande syftemålet skulle förfelas. Man synes icke hafva beräknat, att dock det definitiva beslutet icke kunde fattas utan hans hörande. Hans första ord sägas hafva varit: »Was in Gottes Nahmen haben sie gethan»! Då likväl beslutet icke kunde hindras, lærer han låtit udda vara jemnt. Men af hans uppträdande, äfven sedan stormen mot utskottet utbrutit, kunde ingen ana till hans ställning till frågan. Att utskottet icke skulle begagnas för egentlig lagstiftning, än mindre för beskattningsfrågor torde få anses för gifvet. Penningar behöfdes för tillfället icke. Ännu 1863 uppgick tullinkomsten till högre belopp, än någonsin tillföre. Alla direkta skatter utgingo i nästan vanlig ordning. Utskottet skulle yttra sig om förvaltningen af Finlands bank, angående privatbanker, folkskolan, stängselförordningen m. m. dylikt. Baron Langenskiöld vidhöll till sin dödsdag, som tyvärr icke var långt borrrta, öfvertygelsen om utskottets berättigande och gagn äfven i dess först afsedda form. Men vikande för andras mening öfvergick han redan dagen efter förordnandets föredragning i Senaten till den uppfattning, att utskottet borde blifva endast ett slags komité för landtdagsfrågornas förberedande, såsom ett samma dag i Allmänna Tidningen infördt meddelande utvisar.

Ehuru redan fjorton dagar derefter bekräftelse härpå erhöles genom ett publiceradt Nådigt reskript till den för utskottet utnämnda ordföranden, fortgick en af ett visst parti börjad agitation, som ville förmå de blifvande ledamöterna i utskottet att under protest mot dess sammankallande vägra att afgifva hvarje yttrande angående de förelagda frågorna. Häräf föranleddes, att utskottets inhiherande eller uppskjutande af tidpunkten för dess sammanträdande lærer kommit under öfverläggning. Hade så skett, skulle utan tvifvel äfven landtdagens framtid blifvit lika osäker.

Jag sökte då att i en artikel för Litteraturbladet visa gagnet af utskottets sammanträdande och den säkerhet detsamma lemnade för landtdagens snara sammankallande. Artikeln hade åter till följd en kallelse till grefven. Censor Herr Heimbürger var vid sammankomsten närvarande. I en tysk öfversättning hade grefven med rödt bläck infört ett antal ändringar, genom hvilka artikelnns hela syfte utplånades. Han sade: det är mycket riktigt; efter utskottet måste landtdag följa; men vi få icke visa otålighet; »man darf Seine Majestät nicht brüsqiren». Naturligtvis vägrade jag ingå på ändringarna. För grefven syntes artikelnns uteslutande ur bladet vara motbjudande. Han öfvertalade mig att taga öfversättningen hem och närmare betänka mig. Följande dag återkom jag, erbjudande mig på några ställen ändra ordalagen. Härmed var han icke belåten, och artikeln måste uteslutas.

Jag gaf min förbittring luft. Grefven var oföränderligt lugn och vänlig. Han räckte mig handen till afsked, sägande: »Besuchen sie mich öfter, recht oft». Men som jag glömt medföra grefvens elaborat, följde han mig ut och medsände en kosack för att återföra det. Ledsamt nog blef detta mitt sista möte med grefven, af hvars utmärkta och vänliga personlighet jag alltid bevarat en erkänsam hägkomst.

Det var då jag, för att fylla bladet, nog hastigt skref den artikel i

samma ämne, hvilken gaf det Svenska partiets sakförare en välkommen anledning att under allmänhetens högljudda bifall fråntaga mig heder och ära, – en nationalbelöning, hvilken jag likaså bevarat i skyldigt minne.

Den förbjudna artikeln ansåg jag mig hafva utväg att underkasta högre pröfning och skickade den till Petersburg, dit äfven grefven begifvit sig. Det dröjde någon tid, förrän den återkom med tillstånd till tryckning – men tillika med underrättelse, att grefve Berg afträdt samt att en komite för censurförfattningarnes granskning komme att ned-
 10 sättas, i hvilken jag skulle kallas till ledamot. Denna blef presslagsko-
 mitén. Artikeln införde jag, ehuru mycket *post festum*; ty då hade valen
 till utskottet försiggått, och den kungörelse (Augusti 1861) emanerat,
 genom hvilken de af Senaten föreslagna landtdagsfrågorna förelades
 utskottet och dettas uppdrag närmare begränsades. Att dock protest-
 planerna icke voro uppgifna, visade sig ännu vid ett möte af utskotts-
 ledamöter¹ dagen för utskottets öppnande. Men försöket vann icke
 understöd,

Från grefve Bergs förvaltningstid kunna i öfrigt ett betydligt antal
 nya åtgärder nämnas, såsom landtbruksskolors inrättande, anställnan-
 20 det af agronomer, utvidgad näringsfrihet, landthandeln ||ångbåtsbo-
 lage|| m. m. Komiteer sammanträdde för förslag till kommunalstyrelse
 på landet m. fl. Man kan säga, det var på den tiden ett lif och
 regemente. Mycket deraf bör dock skrivas på tidsförhållandenas
 räkning, näst efter den stagnation och de skador kriget vållat. Men
 känt är att grefven hade sin hand med i allt, som då skedde, och
 befann sig öfverlycklig i tumultet. Skollärmötena, de allmänna
 landtbruksmötena, hypoteksföreningen och föreningsbanken härstam-
 ma från samma tid. Man log väl, åt de dekreterade nya städerna. Men
 köpingarne stå kvar och vexa, och Kuopio och Joensuu fingo stapel-
 30 rätt. Medicinalverket reorganiserades; landets administrativa och judi-
 ciela indelning jemnades o. s. v.

Dock allt detta må endast påpekas. Det väsentliga för bedömandet
 af grefve Bergs förhållande såsom Finlands generalguvernör, är redan
 i början af denna uppsats anfördt. Sjelf älskade han sin ställning
 härstädes, emedan här fanns mycket att uträtta och antagligen emedan
 han här var oberoende af de Ryska ministererna. Att han skulle saknat
 ädel ärelystnad och håg att utmärka sin styrelse genom åtgärder för
 landets förkofran, lærer ingen, som något kände honom, hafva
 föreställt sig. Också gjorde hans uppträdande både i ord och handling
 40 det intryck, att han skulle infattat Finland i guld, om han det förmått.
 Man kunde likväl icke vänta, att en sådan man, i en sådan ställning,
 skulle varit en nitisk liberalismens anhängare. Men hela hans bildning
 var dock vesterländsk, och han hade både studier och erfarenhet nog
 för att inse, att i vår tid koncessioner åt folkens anspråk på sjelfstyrelse
 måste ske. Något så dumt, som att »folken äro oförståndiga barn, som
 måste stå under förmyndare» – såsom en af hans efterträdare utlät sig
 – skulle aldrig gått ur grefve Bergs mun. Också upprepade han gerna,
 att Kejsarn först och sist manat honom att respektera våra lagar – en
 tillsägelse, hvilken äfven hans båda efterföljare enligt egen uppgift fått
 50 mottaga. Grefve Berg var Lifländare till bildning och åsigter och att
 här göra rysk propaganda kunde icke falla honom in.

¹ Hos dåvarande professor Schauman.